

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>.
9. Юрчук О. І. Застосування ділової гри як інноваційного методу навчання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти / О.І. Юрчук // Інноватика у вихованні: збірник наукових праць. – 2018. – № 7. – С. 303-312.

References

1. Kalichak Yu. Formuvannya kompetentnosti vykhovatelya zakladiv doshkilnoi osvity v protsesi profesiinoi pidhotovky / Yu. Kalichak // Molod i rynok. – 2018.– №6 (161). – S.65-70.
2. Kovalevska N. V. Navchalna dystsyplina «Teoriia ta metodyka spivpratsi z rodynamy» u systemi profesiinoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv ditei rannoho ta doshkilnogo viku / N. V. Kovalevska // Imidzh suchasnoho pedahoha. –2017. – №1 (170). – S. 66-70/
3. Kovalevska N. V. Navchalna prohrama «Tekhnolohii formuvannya ihrovoi kompetentnosti» / N. V. Kovalevska. – Poltava: PNP, 2016. – 7 s.
4. Kovalenko A. B. Osoblyvosti zastosuvannya metodiv aktyvnogo navchannia pry pidhotovtsi do profesiinoi diialnosti / A.B. Kovalenko // Nauka i osvita: Naukovo-praktychnyi zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru APN Ukrainy. 2009. – Vyp. 5. – S.77 – 81.
5. Osvitno-profesiina prohrama «Doshkilna osvita». [Elektronnyi resurs] — Rezhym dostupu: <http://pnp.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/op-doshkilna-osvita-skorochenij-term-2019.pdf>
6. Synelnykova L.N. O preymushchestvakh multymedynoi prezentatsyi lektsyonnoho uchebnogo materyala. / L.N. Synelnykova // Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. – 2010 . – Vyp.20 (207). S. 120-124.
7. Smyrnova E. O. Yhra v sovremennom doshkolnom obrazovanii / E.O.Smyrnova // Psykholohycheskaia nauka y obrazovanye. – 2013. – № 3. – S. 92-97.
8. Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 01 – «Osvita/Pedahohika», spetsialnist 012 – «Doshkilna osvita». [Elektronnyi resurs] — Rezhym dostupu: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>.
9. Yurchuk O. I. Zastosuvannya dilovoi hry yak innovatsiinoho metodu navchannia maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity / O.I. Yurchuk // Innovatyka u vykhovanni: zbirnyk naukovykh prats. – 2018. – № 7. – S. 303-312.

УДК 378.148(477):78]:7.071.2

DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-123-128

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

К. В. Кушнір, orcid.org/0000-0002-3356-9813

Т. В. Белінська, orcid.org/0000-0003-2000-9515

Г. О. Білозерська, orcid.org/0000-0002-4626-6205

Статтю присвячено проблемі використання інноваційних технологій навчання в контексті вивчення диригентсько-хорових дисциплін у вищій школі. Особливу увагу зацентовано на синтезі традиційних та інноваційних способів навчання на прикладі впровадження в освітній процес інформаційних технологій. Способами збереження досвіду традиційної музичної освіти у вищій школі виступає низка пропонуваніх інноваційних технологій: інтелектуальні карти, веб-квести, інтерактивні словники, вебінари, тренінги.

Ключові слова: інноваційні технології, музична освіта, диригентсько-хорова підготовка, інтелектуальна карта, веб-квест, інтерактивний словник, вебінар, тренінг, вища школа.

USE OF INNOVATIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF CONDUCTING AND CHORAL STUDIES IN HIGHER SCHOOL

К. Kushnir, T. Belinska, H. Bilozerska

The purpose of the article is to consider the extent to which innovative technologies are in demand in higher education institutions in the context of studying conducting and choral disciplines and to determine their feasibility, effectiveness, usefulness and prospects for use in the training of future choirmasters. The authors determine the necessity and expediency of forming an innovative space for a number of disciplines based on the use of achievements of communication technologies. They reveal the effectiveness and efficiency, usefulness and prospects of their use in the process of training choral conductors. The introduction of innovative technologies in educational practice is conditioned by the fact that it should serve as a means of solving some urgent problems of a certain University and pass experimental testing for its final implementation. One of the types of innovative technologies in such classes is the use of virtual electronic music choral anthology, which is systematized in

the form of a table with URL links to the music medium, sheet music and text files that are freely available online. Another innovation in the study of the cycle of conducting and choral disciplines is the creation of an intellectual map. This method is appropriate when studying the theory of conducting (its technical component, artistic and expressive, communicative and psychological, managerial and organizational). Along with intelligence maps, there are also so-called web quests, which are aimed at expanding the knowledge of concepts and terms related to understanding the specifics of conducting activities. Distance learning encourages teachers of almost all specialties, including conducting and choral specialties, to introduce such a form of work as a webinar. Often in the process of studying conducting and choral disciplines, students undergo so-called socio-psychological training. Practice shows that today the use of some of the latest technologies in the context of studying conducting and choral disciplines in higher education not only stimulates the activity of students in the educational process, but also gives it an innovative appeal. At the same time, they contribute to the creation of a creative atmosphere in the seminar-type classes, provide an opportunity for self-realization of creative potential when students perform independent work, thereby improving the quality of learning material.

Keywords: *innovative technologies, music education, conductor-choral training, intellectual map, web quest, interactive dictionary, webinar, training, higher school.*

Не є новим той факт, що освіта, як суспільне консенсусне розуміння, є одним із головних факторів цивілізаційного, економічного розвитку держави. Вона дає сьогодні поштовх до стратегічного вирішення завдань і сприяє забезпеченню системного реформування української вищої школи з одночасною її модернізацією та інтеграцією в європейський культурний, інформаційний простір. Позиція аналітичної доповіді ЮНЕСКО «Сталий розвиток після 2015 року» [7] акцентує увагу на тому, що інновації в різних сферах суспільного функціонування, а також освітнього, мають уміщувати високий динамізм та швидкоплинну зміну знань, інформацій та технологій. Зважаючи на це, в Законі України «Про вищу освіту» [6] наголошується на важливості злагодженого поєднання навчально-виховної, наукової та інноваційної роботи. За цих обставин якість сьогоденної освіти, яка забезпечується освітньо-професійними програмами в закладах вищої освіти (ЗВО), має призвести до недопущення зниження рівня знань, морального старіння методів та методик навчання молоді.

Вищесказане доводить, що проблема інноваційних технологій залишається однією з актуальних як у вітчизняній, так і в зарубіжній психолого-педагогічній галузі. Водночас постійна трансформація змін у всіх ланках освіти вимагає постійного кропіткого вивчення науково-практичного обґрунтування цього питання. До кола його досліджень відносяться й кращий досвід інноваційної освітньої діяльності, й характеристика змісту інтерактивних форм навчання, й специфіка їх використання у ЗВО, й інформаційно-комунікаційні засоби навчання, онлайн-освіта тощо. За цих обставин необхідність використання новітніх технологій у професійній освіті різного спрямування сьогодні не викликає сумніву. Зазначимо, що кожна професійна сфера, також і музична, на різних етапах розвитку адаптує досягнення інноваційних досліджень відповідно до своєї специфіки, створюючи таким чином нове освітнє середовище. Повною мірою це стосується й сфери музичної освіти диригентсько-хорового профілю, не зважаючи на його прихильність до збереження сталих методів викладання й консервативного відношення до нововведень.

Використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх диригентів має прикладне значення, оскільки головним пріоритетом все ж таки залишаються традиційні практичні заняття (індивідуальні, групові), спрямовані на вдосконалення професійних компетенцій, необхідних для майбутньої професії. Разом із цим очевидним є те, що ряд дисциплін цієї галузі потребує впровадження інноваційних технологій, які сприятимуть глибшому засвоєнню знань студентами, особливо в умовах дистанційного навчання.

Проблеми загальнотеоретичного, науково-практичного значення інноваційної парадигми у вищій школі висвітлюють у працях А. Алексюка, І. Доброскок, В. Коцура, С. Нікітіної, В. Кременя, В. Ільїна, С. Пролеєва, М. Лисенка, П. Сауха та ін. Співвідношення поняття «інновація» з дефініціями «корисне», «прогресивне», «позитивне», «сучасне», «передове» знаходимо в роботах О. Абдалової, О. Ісакової, О. Василенка, І. Галиці, В. Докучаєвої, О. Фатхутдінової та ін. Одностайність думок авторів полягає в тому, що інновації в навчанні варто асоціювати з модернізацією, модифікацією, раціоналізацією традиційного педагогічного процесу, радикальним перетворенням та комплексною його видозміною.

Деякі питання способів упровадження дистанційно-навчальних, інноваційних технологій, мотивації їхнього застосування повно або частково на заняттях диригентсько-хорового циклу в ЗВО, перспективи розробок різноманітних відповідних програм з одночасним збереженням традиційної національної хорової культури, підготовки майбутніх фахівців знаходять своє відображення в роботах: Л. Бірюкової, І. Коваленко, А. Козир, Л. Костенко, А. Растригіної, С. Світайло, Т. Смирнової, З. Софроній, Н. Тарарак, І. Царук, І. Шинтяїної, Л. Шумської та ін. Аналіз досліджень педагогів-практиків ЗВО показав, що їхній науковий інтерес спрямовується в русло пошуку шляхів оптимізації підготовки майбутніх хормейстерів та підвищення рівня їхньої професійної діяльності засобами диригентсько-хорових дисциплін, які сьогодні потребують упровадження інноваційних технологій.

Мета статті – розглянути якою мірою інноваційні технології затребувані у ЗВО в контексті вивчення диригентсько-хорових дисциплін та визначити їхню доцільність, ефективність, корисність і перспективність використання в підготовці майбутніх хормейстерів.

Адекватність механізмів впливу, скоординованого в єдину програму, що охоплює всі напрямки освітньої трансформації вищої школи спрямовується до використання в різних педагогічних процесах поняття «освітньо-навчальні інновації». Керуючись цим ми можемо спроектувати це явище в дуальний контекст. Тобто, з однієї позиції розглядати його як процес, що потребує масштабної/часткової зміни системи, а з іншої – уже готовий результативний продукт діяльності. За таких обставин інноваційними будуть виступати оригінальність, новаторські способи та прийоми педагогічних дій і засобів організації.

Ми солідарні з В. Докучаєвою, М. Лисенко, П. Саух [1; 4; 5] у тому, що феномен інноваційного навчання полягає в переорієнтації та збереженні саме тих цінностей, які мають особливе значення в сучасній освіті. Такий підхід потребує постійної активності у створенні, розповсюдженні нових методів, прийомів тощо, у вирішенні дидактичних завдань підготовки майбутніх фахівців. Водночас при цьому слід пам'ятати про гармонійне поєднання класичних педагогічних методик та результатів творчого пошуку попередників, застосування їхніх оригінальних ідей, прогресивних технологій та ін.

Споглядаючи на вищесказане, можна схарактеризувати інновації як цілеспрямований процес деяких змін, перетворень, які призводять до модифікації, адаптації мети, завдань, змісту, засобів і т. д. до нових сучасних вимог часу й запитів ринку праці. Зауважимо, що введення інноваційних технологій в освітню практику обумовлюється й тим, що воно має слугувати засобом вирішення деяких нагальних завдань певного ЗВО й витримати перевірку експериментально для остаточного його впровадження.

Передусім це стосується організації та моделювання лекційно-практичних курсів, семінарських занять, розробці нового контролю оцінювання, застосування навчально-методичної продукції. За цих умов до сучасних інноваційних технологій навчання відносяться: особистісно орієнтовані, інтеграційні, інформаційні, дистанційні, творчо-креативні, модульно-розвивальні тощо [2; 3]. Зрозуміло, що такі нововведення мають стати основою для теперішньої взаємодії викладача та студента у ЗВО, який зможе проявляти свої компетентнісні навички. Звідси, особистість студента буде виступати головним суб'єктом навчання, а вища освіта орієнтуватись на студентоцентризм.

Принагідно сфокусувати увагу на деяких найбільш використовуваних сучасних технологіях з певною класифікацією: *структурно-логічні, інтеграційні, професійно-ділові ігрові, тренінгові, інформаційно-комп'ютерні, діалогово-комунікативні*. Диверсифікація навчальних технологій у освітній практиці дозволяє досить жваво й результативно синтезувати їх із традиційними та переорієнтувати освітній процес у більш ефективний і цілеспрямований. Тому, на нашу думку, сучасні методи викладання маємо розглядати як загальнодидактичний процес, який полягає у використанні оригінальних, неординарних способів взаємодії суб'єктів навчання й виховання, спрямованих на креативно-фахове здобуття знань і компетенцій, досягнення мети освіти та всебічний розвиток особистості студента.

На сьогодні найбільш популярними інноваційними методиками на освітній ниві є інтерактивні та проблемні. Уважають, що вони суттєво впливають на зростання творчого компоненту навчання і виховання, активізують роль усіх учасників навчального процесу, зміцнюють творчо-пошукову самостійність студентів. Однією з особливостей такого навчання є спосіб комунікації з викладачем (онлайн), моделювання ситуацій, включаючи аналітичне й критичне мислення тощо. За цих обставин виникає потреба в розумінні тлумачення словосполучення «інноваційна методика викладання». Нам видається логічним трактувати це словосполучення з позиції полікомпонентності (об'єднання всіх нових способів освітнього процесу).

Дидактичний інструментарій ЗВО, згідно визначеної проблеми, розширює спектр форм, методів, прийомів, що лежать у площині інновацій: аналіз помилок, казусів, аудіовізуальний метод навчання, брейнстормінг, діалог, дискусія, ділова гра, коментування тощо. Відповідно, основою навчального процесу виступає детально розроблений, продуманий та систематизований контент будь-якої навчальної дисципліни. Не відходить від цього правила й цикл диригентсько-хорових дисциплін ЗВО, використання на яких інноваційних технологій надає їм не тільки привабливості, але й відповідності сучасним реаліям часу. Це продиктовано необхідністю й доцільністю покращення якості освіти.

Наведемо деякі приклади. Напевно зараз важко уявити сучасний освітній процес з підготовки хорового диригента без звернення до пошукового сервісу Інтернет, який дає можливість знайти інформацію будь-якого формату – нотний матеріал, аудіо та відео записи, інформаційні дані тощо. Сучасний студент у контексті вивчення диригентсько-хорових дисциплін не може обійтися і без використання комп'ютерних програм (Windows Media player, Sibelius Software або Finale, MuseScore та ін.).

Проте й література для вивчення хорового диригування поступово оновлюється, до неї вводять певні інновації: створюють інтерактивні музичні словники та енциклопедії, поповнюється база електронної нотної бібліотеки, розширюється число музичних каналів You Tube, розробляють можливості в online-

режимі залучення до шедеврів світового виконавського мистецтва тощо. У такому стрімкому збагаченні інформаційного потоку студенту може бути важко розібратися. Тому, важлива роль випадає викладачеві, котрий за допомогою впровадження в навчальний процес різних можливостей використання інноваційних технологій спрямовує пошук студента в необхідне русло, учить здійснювати відбір інформації, логічно вибудовувати пошук, проявляючи критичне мислення та творчу інтуїцію.

Зазначимо, що використання інноваційних технологій при вивченні циклу диригентсько-хорових дисциплін носить лише рекомендаційний характер. Тому вибір форм, способів та об'єм визначається самим викладачем. Це залежить від його творчого відношення до предмету або ступенем володіння ПК, але тоді ж кожна конкретна дисципліна визначає власний «шлях» вибору. Зокрема, на дисциплінах лекційно-семінарського типу використовуються споміжні засоби для відтворення музичного матеріалу чи то в аудіо форматі, чи у відео форматі. За допомогою такого підходу студенти можуть формувати власний накопичувач зразків хорового мистецтва.

Ще одним видом інноваційних технологій на таких заняттях є використання *віртуальної електронної Музичної хорової хрестоматії*, яку систематизують у вигляді таблиці з URL-ссылками на музичний носій, нотні та текстові файли, які розміщені у вільному доступі онлайн. Такий вид хрестоматії є важливим ілюстративним джерелом інформації, що суттєво доповнює друкований матеріал навчального посібника. Вона може постійно оновлюватися і в подальшому стати основою контенту електронного посібника, який уміщував би: зображення композиторів, хорових диригентів, колективів і ін.; біографію/анотацію творів; вказівки по виконанню; нотний матеріал тощо. Така інновація може бути корисною і на заняттях індивідуальної форми – хорове диригування (при виборі репертуару), читання хорових партитур, хорове аранжування (для виконання творчих завдань, доповідей).

Важливою, на наш погляд, є ще одна інновація при вивченні циклу диригентсько-хорових дисциплін – це створення *інтелектуальної мапи* (інтелект-мапа, ментальна мапа, мапа думок, діаграма зв'язків, Міде-мапа). Так чи інакше всі ці назви споріднені й беруть свій початок від ідеї психолога Т. Бьюзен (друга половина ХХ ст.). Цей метод був створений для активізації пам'яті та мислення. Інтелект-мапа є новим способом запису різного роду інформації у вигляді графічного «розгорнутого» зображення способом від центру до країв. Такий спосіб доречний при вивченні теорії диригування (технічної її складової, художньо-виразної, комунікативно-психологічної, управлінсько-організаторської). Розкрити зміст цієї дисципліни допоможе використання програми Mindmeister для складання інтелектуальної мапи.

За допомогою різного формату (графіки, кольори, текст, символи) ця програма дозволяє схематично представити ключові основи змісту матеріалу, що вивчається, упорядкувати та систематизувати його, сконцентрувати увагу на головному. Активізації розумових здібностей та творчого мислення студентів у цьому випадку сприяють інтерактивна подача інформації, звернення до різних асоціацій, самостійний вибір у прийнятті рішення. Доцільність використання інтелект-мапи полягає в тому, що успішно виконане творче завдання демонструє можливість представлення навчального матеріалу в одному з нових інноваційних форматів.

Відомо, що мистецтво диригування сьогодні є предметом дослідження не тільки педагогів, мистецтвознавців, а й інших наукових галузей, приміром психологів. Їхня увага зосереджена на вивченні психологічних закономірностей диригентської діяльності. У роботах науковців можемо зустріти тлумачення низки понять та термінів, які не характерні для словника музикантів-практиків: *аутокомпетенція диригента* (володіння методами подолання професійних деструкцій, можливість самореалізуватися, розвиток особистості) [8, с. 110]; *розвинута антиципація, стресостійкість, співрацюючий-конвенціональний стиль спілкування диригента з хором* [8, с. 65, 72, 105]. Наукові пошуки дослідників доповнюють словниковий запас диригентсько-хорової освіти такими дефініціями, як *аттракція* (процес взаємного тяготіння людей один до одного), *аффіліація* (потреба у спілкуванні, емоційному контакті), *інтуїція* (здатність швидко знаходити правильне рішення), *суггестія* (навіювати) [9].

За таких обставин одним із творчих завдань у контексті вивчення диригентсько-хорових дисциплін може бути складання інтерактивного словника професійних термінів диригента, яким можна користуватися у процесі навчання. Поряд з інтелект-мапами стоять і так звані *веб-квести* (WebQuest – пошук, пригода), які спрямовані на розширення пізнання понять та термінів, пов'язаних із розумінням специфіки диригентської діяльності. Концепція технології квестів була розроблена у 90-х роках ХХ століття в США. На території нашої держави вони вперше застосовувалися при вивченні інформатики, іноземної мови. Проте сьогодні ця технологія знайшла широке коло використання, особливо в закладах освіти. Тож використання веб-квестів на предметах диригентсько-хорового циклу сприяє активізації у студентів інтересу до вивчення професійної термінології та звернення до різноманітних ресурсів; ефективному формуванню професійних компетентностей.

Подібні завдання можуть бути представлені у вигляді презентації, які можна виконувати для розкриття або поглиблення інформації щодо вивчення репертуарної політики в класі диригування (дитячий

хоровий репертуар, жіночий, чоловічий, мішаний тощо), написання анотації. З іншого боку, технологію квестів можна використовувати й при вивченні інших хорознавчих дисциплін у вигляді розподілу ролей. Основне завдання такої квест-гри полягає в обробці інформації про основні складові заданої теми. Об'єм пошуку регламентується викладачем, але може бути розширеним. Така гра вміщує елементи перевірення студентів у інші ролі: журналіст, відомі диригенти, дизайнери, мистецтвознавці та ін. Водночас розробляється її маршрут та запрошуються всі бажаючі прийняти в цьому участь.

Дистанційний тип навчання спонукає викладачів майже всіх спеціальностей, у тому числі й диригентсько-хорового фаху, впроваджувати таку форму роботи як *вебінар*, який демонструє презентації, відеоролики та ін. При цьому вебінар зберігає головну ознаку семінару – інтерактивність, яка забезпечує моделювання функцій доповідача, слухача, комунікуючи разом за сценарієм проведення. Нам видається важливим наголосити й на організації заочної форми навчання хорових диригентів, яка, в основному, зводиться до використання сучасних інноваційних технологій. Такий процес навчання зводиться до так званої триетапності: орієнтовний (початковий), діяльнісний (виконавчий), контрольньо-корекційний (заклучний). Підготовка майбутніх фахівців за таким сценарієм спрямована передусім на забезпечення підвищення рівня індивідуально-психологічної готовності студентів до самостійного навчання, оволодіння фаховими компетентностями.

Нерідко у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін студенти проходять так званий соціально-психологічний *тренінг*. Сутність і класифікація тренінгу, основні види вправ і процедур, етапи тренінгової роботи зводяться до зворотнього зв'язку. Це стосується занять індивідуального навчання хорового диригування, коли студент удосконалює свої навички мануальної техніки, тренується стояти перед уявним колективом і управляти ним, а потім на практичних заняттях з хорового класу свідомо висловлювати власні думки.

Практика доводить, що сьогодні використання деяких новітніх технологій в контексті вивчення диригентсько-хорових дисциплін у вищій школі не тільки стимулює активність студентів у навчальному процесі, але й надає йому інноваційну привабливість. Також вони сприяють створенню творчої атмосфери на заняттях семінарського типу, надають можливість самореалізації творчого потенціалу при виконанні студентами самостійної роботи, тим самим удосконалюючи якість засвоєння навчального матеріалу.

Висновки. Таким чином, можемо констатувати, що сутність інноваційного освітнього процесу цілком відповідає ознакам та соціальним змінам у соціумі, високому європейському гатунку підготовки конкурентноспроможних фахівців. Тому сучасна освіта у вищій школі неодмінно має орієнтуватися на інноваційні технології. При цьому важливо і те, що наразі є можливість переосмислити деякі традиційні форми і методи навчання, представити їх у новому інформаційному форматі.

За таких обставин музична освіта, зокрема диригентсько-хоровий профіль, отримує шанс збереження попереднього педагогічного досвіду з одночасним подальшим його розвитком та збагаченням. Звичайно в умовах стрімкого техногенного розвитку нашої цивілізації це стає реальністю, яка має перспективи еволюції. Подальше дослідження означеної проблеми передбачає перевірку ефективності застосування інноваційних технологій на дисциплінах практичного курсу диригентсько-хорового профілю.

Література

1. Докучаєва В. В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Докучаєва Вікторія Вікторівна ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2007. – 44 с.
2. Доронина Н. Н. Организация учебного процесса в вузе с использованием активных методов обучения : методы обучения студ. в вузе / Н. Н. Доронина // Социология образования. – 2011. – № 3. – С. 31–38.
3. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі : монографія / І. І. Доброскок, В. П. Коцур, С. О. Нікітчина [та ін.]; Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – Переяслав-Хмельницький : Вид-во С. В. Карпук, 2008. – 284 с.
4. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / П. Ю. Саух [та ін.] ; ред. П. Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 443 с.
5. Лисенко М. В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Лисенко Микола Владиславович ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – Київ, 2013. – 16 с.
6. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. No 1556 – VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – No 63. – С. 1728.
7. Програма устойчивого развития на период после 2015 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/wcms_221646.pdf (дата обращения: 13.04.2020). – Заголовок з екрана.
8. Сапожникова Л. Д. Психологические закономерности организации профессиональной деятельности дирижера академического хора: дис. ... канд. психол. наук: 19. 00. 03. – Тверь, 2007. – 154 с.
9. Словарь психолого-педагогических терминов. URL: <http://gumer.info> (дата обращения: 13. 04. 2020).

References

1. Dokuchaieva V. V. Teoretyko-metodolohichni zasady proektuvannia innovatsiinykh pedahohichnykh system (Theoretical and Methodological Principles of Designing Innovative Educational Systems), avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk, 13.00.01, Dokuchaieva Viktoriia Viktorivna; Luhan. nats. ped. un-t im. Tarasa Shevchenka, Luhansk, 2007, p. 44.
2. Doronina N. N. Organizatsiya uchebnogo protsessa v vuze s ispolzovaniem aktivnyih metodov obucheniya : metody obucheniya stud. V vuze (The Organization of Educational Process in High School with the Use of Active Learning Methods: Methods of Teaching Students. in High School), N. N. Doronina, Sotsiologiya obrazovaniya, 2011, No. 3, pp. 31–38.
3. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: teoriia ta praktyka vykorystannia u vyshchii shkoli (Innovative Educational Technology: Theory and Practice in Higher Education) : monohrafiia, I. I. Dobroskok, V. P. Kotsur, S. O. Nikitchyna [ta in.]; Pereiaslav Khmelnyts. derzh. ped. un-t im. H. Skovorody, In-t ped. osvity i osvity doroslykh APN Ukrainy, Pereiaslav-Khmelnyts, Vyd-vo S. V. Karpuk, 2008, p. 284.
4. Innovatsii u vyshchii osviti: problemy, dosvid, perspektyvy (Innovation in Higher Education: Problems, Experience and Perspectives) monohrafiia, P. Yu. Saukh [ta in.] ; red. P. Yu. Saukh, Zhytomyr, Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2011, p. 443.
5. Lysenko M. V. Innovatsiina paradyhma vyshchoi osvity Ukrainy za umov perekhodu do informatsiinoho suspilstva (Innovation Paradigm of Higher Education in Ukraine Under Conditions of Transition to an Information Society), avtoref. dys. ... kand. filos. nauk, 09.00.10, Lysenko Mykola Vladyslavovych; M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Nats. tekhn. un-t Ukrainy «Kyiv. politekhn. in-t», Kyiv, 2013, p. 16.
6. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 1 lyp. 2014 No. 1556 – VII (Higher Education: Law of Ukraine on July 1. 2014 No 1556 – VII), Ofitsiyni visnyk Ukrainy, 2014, No. 63, St. 1728.
7. Programma ustoychivogo razvitiya na period posle 2015 (Sustainable Development Program for the Reriod After 2015) [Elektronnyi resurs], Rezhim dostupu: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_221646.pdf.
8. Sapozhnikova L. D. Psychological principles in academic choir conductor professional activity organization: dis. on competition of sci. degree PhD in psychol. sciences: 19. 00. 03. Tver', 2007. 154.
9. Psychological and pedagogical terms dictionary. URL: <http://gumer.info> (accessed: Aprl. 13. 2020).

УДК 378.147:172

DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-128-134

КЕЙС-МЕТОД ЯК ЕФЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ БІЗНЕСУ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

О. М. Лапузіна, orcid.org/0000-0001-8764-0251

Н. В. Северин, orcid.org/0000-0002-4802-1738

У статті проаналізовано проблему доцільності вивчення студентів вищих технічних навчальних закладів України основних правил бізнес-комунікації із урахуванням національних особливостей представників різних країн світу. Описано типовий образ сучасного фахівця, що працює в глобальному оточенні, який має не тільки розробити продукцію, але й уміти презентувати її, зацікавити в перевагах її використання потенційних партнерів і покупців у всьому світі, що є виключно важливим для ефективної ділової співпраці. Проведено педагогічний експеримент, за результатами якого зроблено висновок про те, що використання кейс-методу за національними особливостями ділової етики стане вагомим інструментом для майбутньої ефективної діяльності технічних фахівців, а також для формування їхніх життєвих цінностей і толерантного світогляду.

Ключові слова: кейси з ділової етики, національні особливості ділової етики, етика ділового спілкування, ділова співпраця, навички критичного мислення, національні особливості ділової етики, глобалізація економіки, бізнес-комунікації.

CASE METHOD AS AN EFFECTIVE TECHNOLOGY OF STUDYING NATIONAL AND CULTURAL FEATURES OF BUSINESS IN THE HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE

O. Lapuzina, N. Severin

The goal of the study is to show how university teachers can help students acquire knowledge and practical skills based on international and national business ethics. The problem of teaching the basic rules of business communication with national peculiarities at higher technical Ukrainian educational institutions is analyzed. A typical image of a modern specialist who has to not only develop products, but also present them for potential partners and customers around the world, which is extremely important for effective business cooperation in a global environment, is described. An online survey for determining the

importance of knowledge in the field of national peculiarities of business communication and their impact on the success of business relations was conducted. A concept for the formation of practical skills in this sphere for future technical specialists based on the results of the survey among managers of joint international companies in Ukraine, as well as among students of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (NTU "KhPI") was formed. Training materials and a package of business cases with national peculiarities of business communication were created. A strategy for studying using cases based on business ethics national peculiarities during university education is proposed. A pedagogical experiment was conducted. According to the results, the conclusion about effectiveness of proposed case method was made. It is stated that this method would become a significant tool for the future technical specialists' effective work, as well as for their life values, tolerant worldview formation and responsible activities. The importance of higher education role in forming business ethical behavior with regard to national peculiarities is determined.

Keywords: *business ethics cases, national features of business ethics, ethics of business communication, business cooperation, critical thinking skills, national features of business ethics, globalization of the economy, business communication.*

Інтернаціоналізація та глобалізація економіки, а також перетворення економіки на єдину взаємозв'язану систему є очевидними характеристиками початку ХХІ століття. На сьогодні 40% світового валового внутрішнього продукту виробляється спільними підприємствами, тому досить складно визначити національність товарів та послуг. Продукти можуть вироблятися в одній країні з використанням технологій з іншої країни за участю фахівців із третіх, четвертих країн і продаватися в багатьох країнах світу [7].

У діловій, комерційній, технічній та інших сферах міжнародне співробітництво відіграє важливу роль, забезпечуючи створення спільних підприємств, проведення ділових переговорів тощо, тому здатність спілкуватися з діловими партнерами з урахуванням психологічних особливостей людей різних національностей можна вважати одним із визначальних факторів сучасного ділового спілкування [14].

Відомо, що в сучасних ринкових умовах значення етикетної поведінки зростає настільки, що вона стає характеристикою особистих якостей і можливостей людини, перетворюючись урешті на товар. Важливу роль стали відігравати іміджмейкери, які навчають умінню маніпулювати зовнішніми параметрами поведінки. Службовець певної сфери підприємництва повинен вразити публіку. Саме така людина «продає на особистісному ринку здатність відповідати бажаному зразкові; ким вона є поза цією роллю – не має значення і нікого не стосується» [5, с. 79].

Перспектива розвитку міжнародної ділової взаємодії знаходиться на шляху від зіткнення культур до об'єднання й формування на цій універсальній моральній основі положень єдиної міжнародної бізнес-культури. Міжкультурні проблеми стали конче важливими для політиків і бізнесменів, технічних спеціалістів і підприємців, представників різних професій із різних країн світу. Безсумнівно, така співпраця підвищує трудову і творчу активність, є найважливішим фактором у технологічному процесі виробництва та бізнесу [1].

Учасники ділового спілкування зазвичай дотримуються загальних норм і правил, однак національні та культурні особливості можуть відігравати дуже важливу роль у ділових відносинах. Такий підхід вимагає, щоб учасники володіли не лише базовими знаннями у сфері ділової комунікації, але й урахували невербальні аспекти спілкування при проведенні переговорних процесів з іноземними партнерами, які представляють інші культури, релігії та національні стилі спілкування [13].

Національний стиль – це найрозповсюдженіші, найвірогідніші особливості мислення, сприйняття, поведінки. Вони не є обов'язковими ознаками, характерними для всіх представників певної країни, але знання національних особливостей може слугувати своєрідною настановою для можливої поведінки партнера [11]. У зв'язку з вищезазначеним украй важливо володіти інформацією про основні світові культурні відмінності та знанням національних особливостей ділової етики.

Аналіз досліджень та публікацій свідчить, що вивченню національних особливостей професійної етики приділяється значна увага у всіх промислово розвинених країнах. Проблеми фахівців, які володіють національними особливостями професійної етики, є предметом педагогічного дослідження багатьох учених, таких як Р.Т. Де Джордж, П. Друкер, М. Вудкок, Д. Френсіс, Е. Бірн, Г. Кесон, Д. Честара, Н. Мілорадова, А. Ішков, Т. Реднікіна та інших.

Практичні знання основних особливостей інших культур мінімізують неприємні сюрпризи (культурний шок), забезпечують необхідне порозуміння, яке уможливорює переборювання труднощів спілкування з представниками інших країн. При встановленні ділових контактів важливу роль відіграє також знання етнічних особливостей учасників акту комунікації. Ділова комунікація може бути успішною, якщо представники різних культур будуть урахувати «етнічні костюми» або етнічні елементи в одязі, що дають змогу учасникам «зчитувати посил, який несе в собі традиційний вестиментарний комплекс як важливий елемент культури» [2]. Так, в арабських країнах етнічна культура базується на релігійних уявленнях, що відображається в одязі, окремі атрибути якого (наприклад, головний убір) свідчать про соціальний статус у суспільстві. Тому учасникам акту спілкування – представникам інших культур – забороняється одягати національний арабський одяг на ділові зустрічі.

Способи взаємодії при встановленні ділових контактів також залежать від культури та її настанов, від особливостей мови. Наприклад, китайські та японські бізнесмени носять сучасний європейський одяг, але в діловому спілкуванні їхня манера поведінки відрізняється від європейської. Тому варто враховувати особливості мови під час ділового спілкування. Якщо іспанці та італійці використовують свою мову як елемент красномовства, англійці самим тоном розмови підкреслюють упевненість у своїй правоті при вирішенні питань, мова шведів та фінів лаконічна й фактологічна, то японська мова відрізняється алегоричністю, відмовою від прямого ствердження або заперечення [4, с. 86].

Знання специфіки мови, звичаїв, національних особливостей представників іншої культури, особливостей їхньої самосвідомості – усе це впливає на результати ділової комунікації, сприяє успішній реалізації ділових контактів. Особливо сьогодні, коли аксіологічна сфера духовних поривань переживає трансформацію, висока культура поведінки людей сприяє збереженню гуманістичних принципів співіснування, таких як порядок, дисципліна, толерантність, справедливість, орієнтація на почуття власної гідності кожного тощо. Ця особливість етикету є висхідною до рівня планетарного єднання людей у співпраці, партнерстві, міжнародних зв'язках.

У сучасних умовах знання національних особливостей ділової етики – це один із основних «інструментів» формування іміджу бізнесу. Життя доводить, що хороша етика означає хороший бізнес. Завжди слід пам'ятати один із найважливіших принципів, відомих бізнесменам усього світу: хороші манери приносять прибуток [12].

У працях, присвячених бізнес-етикету, інформація подається у вигляді практикумів, що містять конкретні рекомендації. Зразком викладу етикетної поведінки може слугувати робота Е.М. Сабат «Бізнес-етикет», яка є певним практикумом, де чітко й системно викладені правила поведінки в ділових і офіційних ситуаціях. Для найкращого сприйняття матеріалу автор використовує метафору або ідіоматичні звороти: «смертні гріхи на робочому місці», «пунктуальність винагороджується», «коли вам вказують на двері» [3].

Стратегія ділового етикету включає створення образу ділової людини за допомогою спеціальних візуальних модусів, які асоціюються з порядком, дисципліною, відповідальністю, компетентністю. Зовнішність людини, вибудована відповідно до спеціально розробленого стандарту, стає універсальним засобом установа контактів і підтримки взаємозв'язків у діловій співпраці, особливо на міжнародному рівні. На думку Д. Честара, у основі таких міжособистісних відносин лежить залежність учинку й відповідної реакції на нього. Відповідну реакцію викликає активність, яка характеризується коротким означенням «як»: як ми діємо, як ми говоримо, як ми пишемо і т.ін. Формула «вчинок – відповідна реакція» передбачає «оформлення» відповідних реакцій. «Діючи, ми мусимо пам'ятати про суть міжособистісних відносин – вчинок і реакція на нього. Якщо ви виглядаєте впевнено й авторитетно, то вас будуть сприймати як людину впевнену й авторитетну. Таким чином, ви використовуєте свій зовнішній вигляд, свою поведінку задля того, щоб досягти тих цілей, які важливі для вас» [6]. Думка Честари підтверджує тезу про те, що для досягнення успіху в ділових контактах інтереси справи потрібно ставити вище, ніж власні інтереси та переваги. Адже етика бізнесу – це ділова етика, яка базується на чесності, відкритості, дотриманні даного слова, вмінні ефективно функціонувати на ринку відповідно до чинного законодавства, а також установлених правил і традицій.

В умовах інтернаціоналізації та глобалізації ділового життя тенденція вивчення національних особливостей бізнес-етики в університетах не тільки фахівцями економічних напрямків, але й майбутніми інженерами є надзвичайно актуальною [9]. Сучасний технічний фахівець має володіти навичками презентації та рекламування своєї продукції або винаходу, а також навичками ведення переговорів для укладання контрактів подальшого співробітництва не лише всередині своєї країни, але й в усьому світі.

Мета статті – розкрити особливості та шляхи вдосконалення організації навчання майбутніх технічних фахівців із ведення ділової активності з урахуванням *національних особливостей* бізнес-комунікацій у вищих технічних навчальних закладах України.

Концептуальна ідея щодо дослідження ґрунтується на постулаті про те, що система навчання *національної ділової етики* з аналізом та вивченням конкретних ситуацій ділового життя, за активної участі студентів, повинна створюватися й реалізовуватися в навчальному процесі всіх вищих навчальних закладів. Відповідно до цього обґрунтовані умови організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, створені набори ситуацій (кейси) із реальної професійної практики, що стимулюють активну міжособистісну взаємодію.

Для вирішення завдань дослідження 210 іноземних студентів Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ», Харків, Україна) були залучені до експериментальної діяльності. Педагогічний експеримент проводився у три етапи. На першому етапі було здійснено аналіз та вивчення теоретичних і прикладних досліджень з викладання національних особливостей ділової етики у вищих технічних навчальних закладах різних країн світу. На другому етапі було розроблено програми та методику експериментальної роботи, уточнено критерії та рівень володіння студентами національними

особливостями ділової етики, розроблено банк кейсів за національними особливостями ділової етики. На третьому етапі було проведено систематизацію теоретичних досліджень та аналіз експериментальних результатів. Основною формою роботи на другому етапі експерименту була робота в невеликих проектних групах із розгляду реальних ділових ситуацій (кейсів). Наведемо короткий зміст деяких кейсів, які використовувались у процесі навчання. Для правильної відповіді студенти мають вивчити деякі правила ділового етикету різних країн.

Кейс 1. Ситуація з європейською компанією, яка вирішила відправити партію нових знеболюючих до арабських країн.

Знеболюючі препарати добре купувалися в різних європейських країнах. Керівництво компанії вважало, що така ж ситуація буде і в арабських країнах. Для реклами в Європі було використано три зображення: жінка кричала від болю; жінка прийняла ліки; жінка зображувалася в розслабленому, спокійному стані. Компанія припустила, що використання цієї реклами принесе успіх і в арабських країнах. На жаль, через деякий час виявилось, що препарат узагалі не купувався в арабських країнах.

Студенти мають проаналізувати цю ситуацію, виявити причини цієї ситуації та запропонувати правильні рішення й зробити висновок про те, що знання особливостей культури є надзвичайно важливими в діловому спілкуванні. Керівництву європейської компанії необхідно було б знати, що арабські громадяни читають справа наліво, це стосується також і графічних зображень. Однак європейські компанії навіть не замислювалися над цим та отримали негативний результат. Без знання культурної специфіки зазначених країн зміст реклами виявився прямо протилежним: жінка приймає запропоновані ліки, після чого вона кричить від болю [10].

Кейс 2. Студенти мають знайти й виправити помилки, зроблені американським бізнесменом під час відрядження до Європи.

Американська компанія відправила свого віце-президента Джона Мак Грегора до Європи з метою вивчення європейського ринку. У Парижі Джон Мак Грегор замовив стіл у ресторані та запросив директора великої французької компанії на ділову розмову. Він запропонував називати його просто Джонні та ознайомитися з пропозиціями, наданими англійською мовою, оскільки вона є міжнародною. У Лондоні Мак Грегор зателефонував представникам кількох банків і зазначив, що його час дуже обмежений і у нього немає можливості особисто поговорити з представниками банків. У Німеччині Джон Мак Грегор виступив із презентацією з використанням відео- та аудіотехніки, діаграм, таблиць та використав гумор, яскраві порівняння та образні вирази. Презентація почалася на півгодини пізніше встановленого часу через проблеми з апаратурою. У літаку Джон зустрів японського підприємця. Він кинув свою візитну картку на стіл, тепло потиснув руку японському підприємцеві [8].

За результатами тестування на початку і в кінці роботи з кейсами з національних особливостей ділової етики було відзначено значне підвищення самооцінки студентів та продемонстровано якісно новий рівень інтернаціональної командної роботи й розвитку комунікативних навичок.

Для обробки результатів був використаний метод експертних оцінок. Вибір методу експертних оцінок для обробки результатів забезпечив ясність і прозорість розуміння вихідних даних при формулюванні, вирішенні, аналізі та інтерпретації проблеми. У якості експертів були обрані проректор НТУ «ХП», декан і заступник декана факультету міжнародної освіти НТУ «ХП», завідувачі кафедр та викладачі факультету міжнародної освіти НТУ «ХП». Висока професійна, просвітницька та експертна компетентність окремих експертів дозволила використати математичні засоби оцінки із додатковими ваговими коефіцієнтами.

Перед початком роботи з навчальними кейсами експерти оцінювали початковий рівень знань іноземних студентів із національної ділової етики за шкалою від 0 до 10, де 10 балів були найвищим рівнем якості знань. Результат був приблизно однаковий у всіх протестованих групах: середні бали для кожної групи склали близько 5.35. Після завершення педагогічного експерименту ті самі експерти оцінювали сформований рівень знань із національної ділової етики у студентів, і результат тестування показав, що середній бал за всіма групами значущо зріс і склав 7.1. Усереднені дані тестування на початку і в кінці педагогічного експерименту відображені в таблиці 1, що підтверджує висновок про те, що по закінченню експерименту студенти продемонстрували значно вищий результат у порівнянні з періодом початку навчання. Потрібно зазначити, що поряд із новими знаннями студенти також підвищили свою самооцінку, творчий потенціал, сформували нові комунікативні навички, до того ж значно покращилася психологічна атмосфера в групах.

Висновки. На сучасному етапі розвитку ділового спілкування багато видів діяльності здійснюється в глобальному міжнародному середовищі. Сьогодні кожен фахівець має володіти основами міжкультурного спілкування, знати особливості спілкування, притаманні різним культурам світу. Однак ділова етика сучасного спеціаліста не може виникнути виключно за нашою волею. Формування етичної ділової поведінки з урахуванням національних особливостей – складний процес, в якому система вищої освіти

бере активну участь. З нашої точки зору, необхідно активізувати цей процес, тому що для людей дуже важливо, які моральні принципи будуть основою ідеології економічної діяльності суспільства.

Таблиця 1

Порівняння результатів анкетування до початку та в кінці педагогічного експерименту

Питання (параметр)	Ваговий коефіцієнт	На початку експерименту (середній параметр* ваговий коефіцієнт)	В кінці експерименту (середній параметр* ваговий коефіцієнт)
Національні особливості ділового спілкування	0,2	4*0,2=0,8	8*0,2=1,6
Психологічні типи ділових партнерів і тактика поведінки	0,05	5*0,05=0,2	7*0,05=0,35
Дистанції та зони ділового спілкування	0,1	3*0,1=0,3	7*0,1=0,7
Національні особливості ділових переговорів	0,1	4*0,1=0,4	8*0,1=0,8
Роль іміджу в діловому спілкуванні різних країн	0,05	3*0,05=1,5	7*0,05=0,35
Національна й культурна специфіка	0,1	4*0,1=0,4	6*0,1=0,6
Національна специфіка розв'язання ділових конфліктів	0,1	5*0,1=0,5	7*0,1=0,7
Невербальні засоби у діловій комунікації	0,1	4*0,1=0,4	7*0,1=0,7
Національний етикет і протокол	0,1	5*0,1=0,5	7*0,1=0,7
Методи впливу на ділових партнерів з урахуванням національної специфіки	0,1	3*0,1=0,3	6*0,1=0,6
Сума	1	5,35	7,1

На наш погляд, успішність викладання національної ділової етики майбутнім технічним фахівцям залежить від таких умов:

- використання в єдності методів формування професійної свідомості, досвіду суспільної поведінки майбутнього фахівця; стимулювання його активності та корекції поведінки;
- розгляду національних особливостей ділового спілкування у навчальних кейсах.
- усвідомлення важливості знань і навичок ділової етики з урахуванням національних особливостей як передумови для переведення їх у практичну площину, щоб дотримання цих норм стало невід'ємною частиною діяльності фахівця.

Література

1. Милорадова Н.Г. Психология для менеджера, методическое пособие для тьюторов / Н.Г. Милорадова, А.Д. Ишков. – Москва, 2015. – 64 с.
2. Редникина Т.Г. Костюм как одна из форм невербальной коммуникации / Т.Г.Редникина. – URL: <http://www.pws-conf.ru/nauchnaya/lss-2007/357-sociokulturnye-resursy-mejkulturnoy-kommunikacii/7941-kostyum-kak-odna-iz-form-neverbalnoy-kommunikacii.html>.
3. Сабат Э.М. Бизнес-этикет / Э.М.Сабат. – Москва : Фаир, 1998. – 280 с.
4. Сухорукова В.А. Реактуализация этнической идентичности в сфере деловой коммуникации / В.А. Сухорукова // Социально-гуманитарные знания: взгляд молодых исследователей: матер. межвуз. студенческой научно-практ. конф. – Москва : МПГУ, 5-6 марта 2019 г.) / под общ. Ред. М.М. Мусарский, Е.А. Омельченко, А.А. Шевцова; сост. С.А. Горохов. – Москва: МГПУ, 2019. – С. 84-89.
5. Фромм Э. Иметь или быть / Э. Фромм. – Москва : Аст, 1986. – 238 с.
6. Честара Д. Деловой этикет / Д. Честара. – Москва : Фаир, 1997. – 336 с.
7. O. Lapuzina. Professional Ethics as an Important Part of Engineers' Training at Higher Technical Educational Institutions / O. Lapuzina, Yu. Romanov, L. Lisachuk // The New Educational Review. 2018. – Vol.54. – No. 4. – P. 110–121. DOI: 10.15804/tner.2018.54.4.09.
8. Enhancing Business Ethics: Using Cases to Teach Moral Reasoning. Loren Falkenberg & Jaana Woiceshyn. – 2008 – Journal of Business Ethics 79 (3):213-217.
9. Are University Professors Qualified to Teach Ethics? Bruce Anderson. – 2003 – Journal of Academic Ethics 1 (2):217-219.
10. Teaching Business Ethics: The Effectiveness of Common Pedagogical Practices in Developing Students' Moral Judgment Competence. Susan M. Bosco, David E. Melchar, Laura L. Beauvais & David E. Displaces. – 2010 – Ethics and Education 5 (3):263 – 280.
11. Hoekveld, G., & Needham, B. (2013). Planning Practice between Ethics and the Power Game: Making and Applying an Ethical Code for Planning Agencies. International Journal of Urban & Regional Research, 37(5), 1638-1653. doi: 10.1111/j.1468-2427.2012.01146.x.
12. Richard D. Lewis, 2012. "When Teams Collide: Managing the International Team Successfully" (2012), ISBN 978-1-904838-35-7, published by Nicholas Brealey International.
13. National Business Ethics Survey® (NBES). Ethics Resource Center 2345 Crystal Drive, Suite 201 | Arlington, VA 22202 Telephone: 703.647.2185 | FAX: 703.647.2180 Website: www.ethics.org

14. Beauchamp T. L., N. E. Bowie: 1988 Ethical Theory and Business Practice. Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J.

References

1. Miloradova N.G. Psihologija dlja menedzhera, metodicheskoe posobie dlja t'jutorov / N.G. Miloradova, A.D. Ishkov. – Moskva, 2015. – 64 s.
2. Rednikina T.G. Kostjum kak odna iz form neverbal'noj kommunikacii / T.G.Rednikina. – URL: <http://www.pws-conf.ru/nauchnaya/lss-2007/357-sociokulturnye-resursy-mejkulturnoy-kommunikacii/7941-kostyum-kak-odna-iz-form-neverbalnoy-kommunikacii.html>.
3. Sabat Je.M. Biznes-jetiket / Je.M.Sabat. – Moskva : Fair, 1998. – 280 s.
4. Suhorukova V.A. Reaktualizacija jetnicheskoj identichnosti v sfere delovoj kommunikacii / V.A. Suhorukova // Social'no-gumanitarnye znanija: vzgljad molodyh issledovatelej: mater. mezhhvuz. studencheskoj nauchno-prakt. konf. – Moskva : MPGU, 5-6 marta 2019 g.) / pod obshh. Red. M.M. Musarskij, E.A. Omel'chenko, A.A. Shevcova; sost. S.A. Gorohov. Moskva: MGPU, 2019. – S. 84-89.
5. Fromm Je. Imet' ili byt' / Je. Fromm. – Moskva : Ast, 1986. – 238 s.
6. Chestara D. Delovoj jetiket / D. Chestara. – Moskva : Fair, 1997. – 336 s.
7. O. Lapuzina. Professional Ethics as an Important Part of Engineers' Training at Higher Technical Educational Institutions / O. Lapuzina, Yu. Romanov, L. Lisachuk // The New Educational Review. 2018. – Vol.54. – No. 4. – P. 110–121. DOI: 10.15804/tner.2018.54.4.09.
8. Enhancing Business Ethics: Using Cases to Teach Moral Reasoning. Loren Falkenberg & Jaana Woiceshyn. – 2008 – Journal of Business Ethics 79 (3):213-217.
9. Are University Professors Qualified to Teach Ethics? Bruce Anderson. – 2003 – Journal of Academic Ethics 1 (2):217-219.
10. Teaching Business Ethics: The Effectiveness of Common Pedagogical Practices in Developing Students' Moral Judgment Competence. Susan M. Bosco, David E. Melchar, Laura L. Beauvais & David E. Displaces. – 2010 – Ethics and Education 5 (3):263 – 280.
11. Hoekveld, G., & Needham, B. (2013). Planning Practice between Ethics and the Power Game: Making and Applying an Ethical Code for Planning Agencies. International Journal of Urban & Regional Research, 37(5), 1638-1653. doi: 10.1111/j.1468-2427.2012.01146.x.
12. Richard D. Lewis, 2012. “When Teams Collide: Managing the International Team Successfully” (2012), ISBN 978-1-904838-35-7, published by Nicholas Brealey International.
13. National Business Ethics Survey® (NBES). Ethics Resource Center 2345 Crystal Drive, Suite 201 | Arlington, VA 22202 Telephone: 703.647.2185 | FAX: 703.647.2180 Website: www.ethics.org
14. Beauchamp T. L., N. E. Bowie: 1988 Ethical Theory and Business Practice. Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J.

УДК 378.015.31:373.2.011.3-051

DOI 10.31652/2415-7872-2020-63-134-138

ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ

О. Митрош, orcid.org/0000-0002-3237-6729

Е. Варанецкая-Лосик, orcid.org/0000-0001-7674-2287

А. Хиля, orcid.org/0000-0002-1287-2901

Е. Колосова, orcid.org/0000-0003-0995-1315

Целью статьи является демонстрация основных задач и целей образовательного процесса в высшей школе Республики Беларусь, а также частично представлены технологии наиболее соответствующие требованиям к профессиональной подготовке педагога, в частности приведены примеры эффективного применения технологии проектного обучения в образовательном процессе факультета дошкольного образования в рамках учебных дисциплин «Педагогика: Педагогика современной школы», «Педагогика: Педагогические системы и технологии», «Дошкольная педагогика», «Организация работы с одаренными детьми». Авторами представлено описание разных типов студенческих проектов, реализующих творческую составляющую личности обучающихся. Методология исследования основана на поиске обоснований цели исследования (в соответствии с тематикой) и решений вопросов творческой подготовки воспитателей к использованию соответствующих технологий развития личности с использованием логического анализа, синтеза и обобщения информации и данных, а также методы и технику сбора и обработки данных (описание и классификация; реальный эксперимент). Научная новизна работы заключается в презентации нестандартного подхода к реализации подготовки студентов через практическую деятельность с активным включением и оцениванием проектной деятельности, как технологии творческого развития личности в процессе стационарного обучения по специальности. Интеграция полученных студентами знаний, полученных во